

Nr 15.

Av herr **Sköld**, om upphävande av gällande legostadga för husbönder och tjänstehjon.

Lagstiftningens uppgift är icke blott att i lag fästa hos ett folk rådande rättsuppfattningar. Den skall likaledes ur lagarna avlägsna allt, som inte längre står i överensstämmelse med folkets rättsmedvetande, allt som härrörande från övervunna kulturstadier är främmande och stötande. Och lagstiftningens uppgift är icke blott att vara uppfostrande för ett folk på så sätt, att den genom nya lagar lyfter efterblivna folklager upp till ett högre rättsplan, den skall även genom att borttaga allt, som kan bidraga till att ge näring åt råa och brutala anlag, motarbeta råhet och barbari. Sådana spillror från flydda tider finnas nog på åtskilliga ställen i svensk lag; här är det endast meningen att fästa uppmärksamheten på en sådan kvarleva — på

Legostadgan.

Denna stadga är tillsammans med förordningen om behandlingen av försvarslösa och vanartade den svenska arbetsklassens slavstadga. När dessa båda förordningar — så intimt sammanhörande som de äro — på samma år, 1833, framlades helt och hållet omarbetade, härskade andra rättsåskådningar i det svenska folket än i våra dagar. Den tidens samhälle var ännu i stort sett privilegiesamhället, inte bara reellt, som det kanske fortfarande är, utan även formellt. Principen om allas likhet inför lagen hade väl börjat sitt segertåg genom världen, men hit till den svenska lagstiftning det här gäller hade den inte hunnit. Och ännu skulle det dröja 30 år, innan näringsfriheten blev helt och fullt inskriven i svensk lag. Det samhälle, i vilket legostadgan och dess tvillingbroder föddes, var skråväsendets och privilegiernas samhälle.

Legostadgan indelade landets innebyggare i två kategorier — de som

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 4 saml. 7 häft. (Nr 15.) 1

hade laga försvar och de som voro försvarslösa. Och försvarslösa voro alla arbetare. Någon kunde skaffa sig försvar, därigenom att sockenstämman förklarade honom vara känd som »den, där genom arbete eller annan lovlig sysselsättning ärligen sig försörjer». Men alla andra voro skyldiga att skaffa sig försvar genom att antaga årstjänst — i Stockholm halvårstjänst — hos någon husbonde. Den som uraktlät detta eller ej kunde få någon anställning, anmälades till länsstyrelsen. Denna skulle då bevilja honom en frist till att skaffa sig tjänst. Fanns ingen tjänst i hemorten för den försvarslöse att få, fick han inte begiva sig till en annan trakt av länet utan ett av länsstyrelsen utfärdat pass, som han var skyldig att uppvisa för polismyndigheten i den ort, dit han var förpassad. Han stod sålunda under ständig polisuppsikt. Lyckades han inte eller ville han inte skaffa sig tjänst, skickades han till något allmänt arbete eller till en arbetsinrättning. Härvidlag skulle förfaras mindre strängt med den, som var utan skuld till sin belägenhet, än med den som själv vållat den. Men legostadgans bestämmelser äro så rigorösa, att allting nog blev självförvållat.

Den som sålunda tvungits att taga tjänst, var under tjänstetiden befriad från poliskontroll, ty han hade ju laga försvar hos sin husbonde. Men han var kontrollerad ändå genom de bestämmelser angående anställning och entledigande av tjänare, som legostadgan innehåller. De utgöra ett bestämt system och komplettera poliskontrollen. För att ge en överblick över detta system torde ett kort referat kunna försvaras.

Ville en husbonde bli kvitt sin tjänare eller tjänaren lämna sin plats, skulle uppsägning ske under en viss angiven tid av året. Skedde ej detta, förlängdes tjänsten av sig själv med ett år. Därefter utfärdade husbonden orlovssedel, i vilken han skulle angiva, när ifrågavarande tjänare blev fri från sin anställning och hans fel och förtjänster. Om någon husbonde utfärdade bättre eller sämre orlovssedel, än tjänaren gjort skäl för, var han förfallen till böter. Med denna orlovssedel i handen — men endast med den — kunde nu tjänaren söka sig ny tjänst. När han sedan överenskommit med sin nye husbonde om lön för kommande år, skulle han avlämna sin orlovssedel och i stället mottaga städjopenning. Vid tjänstetidens slut erhöll tjänaren ett avskedsbetyg, som för erhållande av prästbevis måste uppvisas för pastor i församlingen. Om nu inte tjänaren inställde sig i sin nya tjänst på angiven tid, kunde husbonde med polismyndighets försorg låta hämta honom. Husbonde hade i så fall att välja: antingen kunde han behålla tjänaren legotiden ut, varvid denne senare förlorade en fjärdedel av lönen, eller också kunde han giva honom fri, i vilket fall

tjänaren skulle lämna tillbaka städjopenningen, böta en sjättedel av lönen och ersätta skadan. I detta senare fall följde även en anmälan till länsstyrelsen, att tjänaren var utan tjänst och sålunda försvarslös, varpå polisuppsikt och eventuellt tvångsarbete följde. — Vidare stadgas: Om husbonde lockade en annans tjänare att säga upp sin plats, fick han böta. Tog tjänaren städja hos mer än en husbonde, gällde första städseln, och vid ett sådant fall fick tjänaren böta halva lönen. Tog en tjänare lega på äldre orlovsedel än den sist erhållna, fick han böta en tredjedel av lönen. För att om möjligt förhindra ett sådant förfarande stadgas till yttermera visso, att om tjänare fordrade avlämnad orlovsedel tillbaka, så skulle husbonde å baksidan anteckna, att vederbörande haft senare tjänst. Avvek tjänare från sin tjänst före tjänstetidens utgång, kunde husbonde med polismyndighets hjälp hämta honom tillbaka. Antingen husbonde då ville behålla honom till tjänstetidens utgång eller ej, fick tjänaren böta halva lönen och ersätta skadan. Naturligtvis skulle, om husbonde lät tjänaren fara, jämväl anmälan ske till länsstyrelse, som fick ta hand om den nu försvarslöse.

Till detta system fogades så bestämmelser om det inbördes förhållandet mellan husbönder och tjänare. Och dessa bestämmelser äro av en mycket drakonisk beskaffenhet. De voro möjligen i överensstämmelse med den tidens sätt att se, men de äro oförenliga med nutida rättsuppfattning. Tjänaren hade ingen rätt. Väl kunde han vädja till domstol, men den ägendomslöse har svårt att få rätt ens där. Till dessa bestämmelser skola vi emellertid återkomma i ett annat sammanhang.

Legostadgans huvuduppgift var sålunda att utgöra en integrerande del i den svenska lösdrivarlagstiftningen. Härvidlag stod den kvar på de gamla landskapslagarnas ståndpunkt, i det den jämställde varje arbetare med lösdrivare och brottslingar. Men på grund därav att legostadgan stipulerade arbetsplikt på ett visst bestämt sätt för den fattige, blev den även en arbetslag. Det är likväl att märka, att denna senare uppgift endast avsåg att tjäna huvudändamålet, det vill säga egenskapen av lösdrivarlag. Man skulle därför kunna tycka, att legostadgan bort upphävas den gången, då den inte längre var lösdrivarlag. Men man finner, att legostadgan kvarstår inte blott därefter, utan även sedan den upphört att spela någon roll som avtalslag. Detta visar en blick på

Legostadgans öden i riksdagen.

Fastän tydligen legostadgan redan vid sin tillkomst åtminstone beträffande grundprinciperna var föråldrad, har den likväl bibehållit sig

tämligen oförändrad ända till våra dagar. Så tidigt som vid 1862—1863 års riksdag ansåg lagutskottet, att legostadgan genom förändring i den allmänna åskådningen hade förlorat sitt inre sammanhang och att de principer, som legostadgan vilade på, voro så motsatta gällande åsikter, att det inte var lönt att lappa på den. Men trots detta grundliga underkännande levde legostadgan ändå.

Genom »fabriks- och hantverksordningen» av den 22 dec. 1846 tog Sverige det första steget mot näringsfrihet. Men det var ingen, som tänkte på näringsfrihet för arbetarna. Legostadgan hade visserligen några månader förut fått sig en retuschering, men endast beträffande 59 paragrafen, som förändrades i förhållande till den nya förordningen om försvarslösa och vanartade. Under de följande årtiondena väcktes flera motioner om förändringar i eller omarbetande av legostadgan, men utan resultat. Men den 12 juni 1885 upphävdes förordningen angående försvarslösa och till allmänt arbete förfallna personer av den 29 maj 1846, och med den föllo också legostadgans fyra första paragrafer. Därmed hade legostadgan upphört att vara lösdrivarlag. Ingen tycktes emellertid observera, att legostadgan därmed hade förlorat sitt egentliga existensberättigande. Den omhuldades mycket varmare än tillförne, i det man förmenade, att den ursprungligen hade varit avsedd att vara en lag med uppgift att vidmakthålla ett patriarkaliskt förhållande mellan jordbrukets arbetsgivare och arbetare. Den ekonomiska utvecklingen hade ju numera omvandlat det svenska samhället så, att det endast var arbetare vid jordbruket och tjänstflickor, som ansågos falla under lagen. Emellertid beslöt riksdagen 1898 med anledning av motion att hos regeringen anhålla om utarbetande av en ny legostadga, som emellertid skulle behålla så mycket av den gamla som möjligt. Med anledning av denna riksdagsskrivelse tillsattes en kommitté, som 1900 avlämnade sitt betänkande. Detta har dock icke lett till någon förändring av stadgan.

Vid 1918 års lagtima riksdag väcktes i andra kammaren en motion av herr Sjölander m. fl., i vilken föreslogs en skrivelse till regeringen med anhållan om utredning angående legostadgans avskaffande och ersättande med en efter tidsförhållandena avpassad avtalsform för lantarbetarna. Detta beslöts av båda kamrarna. Och det var antagligen med anledning härav, som regeringen i en proposition vid 1919 års lagtima riksdag föreslog upphävandet av legostadgans bestämmelser dels angående hämtning och inställande i samt entledigande ur tjänst genom polismyndighets för-

sorg och dels angående böter och förverkande av lön eller viss del därav. Vad regeringen sålunda föreslagit, bifölls av riksdagen.

Genom dessa under föregående år företagna förändringar har legostadgan nog om inte formellt så i alla fall reellt förlorat sin betydelse som avtalslag. Bestämmelserna angående anställning etc. finnas ju visserligen kvar, men torde inte kunna upprätthållas.

Vad finnes då kvar av legostadgan?

När sålunda legostadgan tid efter annan har förlorat först sin karaktär av lösdrivarlag och därefter sin betydelse som avtalslag, vad kan då återstå? Jo, kvar äro ännu en hel rad bestämmelser angående det personliga förhållandet mellan husbonde och tjänare. Och dessa bestämmelser kunna naturligtvis allt fortfarande tillämpas beträffande en del av jordbrukets arbetare och beträffande tjänstflickorna. Det är en förgången tids råa och primitiva åskådningar, som leva kvar här. De medborgare, som lida under stadgan, ha varit både ekonomiskt och politiskt för svaga, för att deras röster skulle kunnat göra sig hörda, då det förut gällt att reformera den. Och därför ha dessa bestämmelser blivit rent av glömda.

Det är någonting absurt att tänka, att det just är dessa bestämmelser, som skulle bibehålla ett patriarkaliskt förhållande mellan husbonde och tjänare. Så mycket torde vara klart för var och en, som tagit del av legostadgan, att om husbönderna i allmänhet försökt tillämpa dem, så hade det inte blivit något förhållande alls, ty då hade nog en sådan husbonde blivit tämligen utan tjänare.

Enligt paragraf 5 kan husbonde, om tjänare är »försumlig, gensträvig eller i sin levnad oordentlig — — — eller till åtagen tjänst oskicklig», genom polismyndighets försorg låta vräka honom ur tjänst. I allmänhet betyder det kanske inte så mycket för en tjänare, om han blir vräkt ur sin tjänst, såvida inte husbonden även tillämpar paragraf 33, som stadgar, att husbonde icke är skyldig att utbetala någonting av lönen, förrän tjänstetiden utlupit, ty i så fall blir tjänaren utan ersättning för det utförda arbetet. Men i ett visst bestämt fall kan denna paragraf 5 få en rent upprörande effekt, och det är beträffande statare. En sådan kan mitt i vintern vräkas ut ur sin bostad med hustru och barn utan någon annan utsikt till tak över huvudet. Det hjälper inte att komma och säga, att en sådan vräkning måste ha skäl för sig. Skillnaden är mången gång hårfin mellan skäl och godtycke, i synnerhet när man skall döma efter så vaga uttryck som »försumlig, gensträvig eller i sin levnad oordentlig» etc.

Men även om det skulle finnas skäl, så är det ändå hårresande, att t. ex. småbarn skola bli lidande för faderns brott. Många industrier här i landet hålla bostäder åt sina arbetare, men ingenstädes torde det förekomma, att det icke lämnas någon frist att skaffa ny bostad, om arbetsgivaren vill ha bort en arbetare ur till företaget hörande bostadslägenhet.

I detta sammanhang kan det vara på sin plats att nämna exempel på några »brott», som man behöver begå för att vräkas enligt paragraf 5. Paragraf 16 föreskriver, att så kan ske med den tjänare, »som under förbjuden tid anträffas å krogar, källare eller näringsställen, *eller som utan husbondes tillstånd begiver sig ur dess hus*, eller utöver erhållet tillstånd sin hemkomst fördröjer, *eller över natten borta är*». Paragraf 15 stadgar enahanda för den, som visar sig »oförnöjd med husmanskost» — även dålig sådan. En annan otymplig paragraf är den 17:de, som säger, att tjänare inte får förvara sina tillhörigheter å annat ställe, än där han tjänar. Och »måttlig husaga» får husbonde enligt paragraf 5 tilldela manlig tjänare under 18 år och kvinnlig under 16.

Slutligen kan nämnas ett par paragrafer, som i ekonomiskt avseende utlämna tjänaren åt ett fullkomligt godtycke. Så paragraf 14, som lyder: »Är tjänstehjon vårdslöst och försumligt att fullgöra, vad det föresättes och efter dess tjänst åligger, låte husbonde sådant av annan verkställas och avkorte kostnaden å tjänstehjons lön. Förfar tjänstehjon av vårdslöshet husbondes egendom, äge även därför avkortning av lönen rum. Räcker ej lönen att ersätta skadan, gällde tjänstehjon med annan dess tillhörighet.» Om sålunda en tjänare råkar ut för, att ett par hästar skenar för honom och vagnen slås sönder, då kan husbonde i ersättning härför taga tjänarens hela lön och till på köpet lägga beslag på hans tillhörigheter, ty det är ju husbonden själv, som får avgöra, om vårdslöshet föreligger. Och om tjänare vill söka rättelse, så får han inför domstol söka bevisa, att olyckan inte berodde på vårdslöshet. Detta betyder med andra ord, att en husbonde utan några som helst skäl under lång tid kan undanhålla tjänare tillhörigheter, som denne nödvändigt behöver för att kunna försörja sig. Denna paragraf jämförd med den 53:dje, som innehåller enahanda bestämmelser och som bland annat säger, att om tjänare av vårdslöshet förfarit något av husbondes egendom, har husbonde rätt att kvarhålla tjänarens tillhörigheter »till dess han förnöjd blivit», är icke blott en paragraf på papperet — den lär ofta tillämpas gentemot tjänstflickor i städerna, som på så sätt av impertinenta fruar tvingas att ersätta, vad de t. ex. under diskning råkat slå sönder.

Det finns nog ingen, som icke går med på, att dessa ovan anförda stadganden äro av en sådan beskaffenhet, att det vore mest hedrande för Sverige som rättssamhälle, om de snarast möjligt avlägsnades ur svensk lagstiftning. Men avskaffas de, så är det reellt ingenting kvar av legostadgan.

Men varför kan då inte legostadgan avskaffas?

Det förefaller måhända mången olämpligt att nu upprulla frågan om legostadgans upphävande. Så sent som vid lagtima riksdagen 1918 beslöt ju, såsom redan förut omnämnts, riksdagen en skrivelse till regeringen angående utredning om avskaffandet av legostadgan och dess ersättande med en efter tidsförhållandena avpassad avtalsform för lantarbetarna. Det skulle ju under sådana förhållanden förefalla, som om det vore lämpligast att invänta denna utredning. Emellertid har, sedan riksdagen beslöt denna skrivelse, inträffat händelser, som ställt frågan i en ny belysning.

Så mycket är säkert, att den gång, då frågan angående lagstiftning om arbetsavtal på ett eller annat sätt kommer upp på dagordningen, då blir det en förbittrad strid mellan de mycket olikartade uppfattningar, som beträffande detta spörsmål äro rådande i det svenska folket. Om man nu sammankopplar frågan om legostadgans upphävande med ett förslag till ny avtalslagstiftning för det svenska jordbruket, då är det tydligt, att legostadgan kan få lov att gälla i ännu många år. Den brännande frågan i detta sammanhang blir därför inte: är en avtalslagstiftning för det svenska jordbruket över huvud taget nyttig eller nödvändig eller önskvärd? Vilket undertecknad rent personligt visserligen inte tror är fallet. — Utan frågan blir i stället: kan det vara riktigt eller är det behövt att koppla samman legostadgans avskaffande med framläggandet av en ny avtalslagstiftning för jordbruket, då man vet, att därigenom denna horribla stadgas liv ytterligare blir förlängt?

Den principen för lagstiftningen, att i allmänhet ingen lag avskaffas, innan en ny är färdig att träda i stället, kan visserligen vara riktig. Den bör emellertid endast äga giltighet, för så vitt gällande lag fyller en uppgift — men om den utan att vara till någon nytta till på köpet är till skada, då måste det vara angeläget att så snart som möjligt få den ur världen. Vad vill man då, att en avtalslagstiftning för jordbruket skall ha för ändamål, och vad är det sålunda legostadgan skall ersätta, för den händelse det skulle kunna anses nödvändigt, att den består, tills en ny avtalslag hinner att bli antagen? Så vitt man kan sluta sig till av de debatter, som fördes vid riksdagens behandling av detta ämne vid 1918 års lagtima riksdag, vill man först och främst uppnå en sådan stadga i

arbetsförhållandena vid jordbruket, att inga störande rubbningar inträda vid sådd och framför allt skörd. Men därjämte kan man i andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande även skymta tanken på en skyddslagstiftning för arbetarna och då i främsta rummet för yngre sådana.

Kan nu legostadgan ha någon betydelse i något av dessa avseenden? Näppeligen. Vad nu först frågan om garanti åt jordbruket för arbetskraft vid sådd och skörd beträffar, så är det självfallet, att legostadgan inte bjuder någon nämnvärd sådan, ty vad hjälp lämnar legostadgan en husbonde, om t. ex. en tjänare går ur tjänsten, då stadgandena om straffpåföljd redan äro avskaffade? Ingen som helst. Och vill man ha ett skol-exempel på legostadgans ineffektivitet i detta stycke, så behöver man blott erinra om den stora lantarbetarestrejken i Uppland förliden sommar och höst. För övrigt torde det väl alltmer gå upp för de svenska jordbrukarna att man inte i vår tid genom särlagar förmår att tvinga en stor samhällsklass mot dess vilja. Mera vinnes helt säkert därigenom, att de olika parterna söka komma överens. Den saken tyckes åtminstone de danska bönderna ha fattat, om man får döma av ett yttrande, som en representant för »Venstre», det danska bondepartiet, fällde i folketinget här om året, då avtalsförhållandena beträffande det danska jordbruket behandlades där — han yttrade nämligen: »Hvor Parterne ikke kan enes om at være sammen, maa de se att komme bort fra hinanden saa hurtigt som muligt».

Den ovan omtalade strejken slutade som bekant därmed, att ett kollektivt avtal slöts mellan lantbrukets arbetare och arbetsgivare i Uppland, Södermanland, Östergötland, Västmanland och Skåne. Och det är alldeles säkert, att en hel rad andra landskap vid underhandlingar innevarande år även komma att inrymmas i avtalet. Härigenom är faktiskt grunden lagd till en ny avtalsordning beträffande jordbruket, en avtalsordning, byggd på frivillig överenskommelse mellan parterna. Och denna ordning kommer utan tvivel att erbjuda ömse sidor större garantier än vad en lag kan — för att nu inte tala om legostadgan, som ju enligt det föregående inte lämnar garanti åt någon — den lämnar större garanti därför, att det blir arbetsgivarna själva som få skaffa respekt för avtalet bland arbetsgivarna och arbetarna själva bland arbetarna. Därtill kommer, att detta avtal jämväl skapar en särskild ordning för tvisters avgörande, som verkar smidigare än vad en domstol kan. För att lämna tillfälle till ett konstaterande av detta kollektiva avtals företräden framför legostadgan bifogas här som bilaga riksavtalet jämte lokalavtal för Uppland och Södermanland.

Det torde av det föregående vara i någon mån klarlagt, dels att lego-

stadgan inte har någon vidare betydelse såsom regulator av arbetsförhållandena vid jordbruket och att den därför utan någon nämnvärd risk kan upphävas, och dels att det ingalunda skulle uppstå någon anarki på arbetsmarknaden genom legostadgans upphävande, då ju det mellan arbetsgivarernas och arbetarnas organisationer ingångna kollektivavtalet ger betydligt större stadga åt jordbrukets arbetsförhållanden.

Beträffande det andra önskemålet: en skyddslagstiftning särskilt för de yngre arbetarna vid jordbruket, så är den tydligen önskvärd, och den begärda utredningen kommer väl att omfatta även den saken. Men detta kan tydligen inte vara något skäl för ett bibehållande av legostadgan. Ty om så skulle vara, borde naturligtvis legostadgan innehålla några bestämmelser som tillförsäkra den arbetare, vilken faller under stadgan, större förmåner än den, som inte är bunden av någon särslagstiftning. Men så är ingalunda fallet. Ej heller föreskriver den några särskilda skyddsåtgärder för ungdomen, såvida man inte räknar »måttlig husaga» dit. I rättvisans namn bör ändå nämnas, att legostadgan likväl har ett stadgande, som lämnar tjänaren en fördel gentemot den frie arbetaren, och det är den bestämmelse i par. 6, som lyder: »Sjuknar tjänstehjon, bör husbonde låta det sköta och vårda; have dock rätt, om han vill, att å lön avräkna, vad han till läkare eller läkemedel utgivit». Hela avfattningen är emellertid så vag, att det egentligen överlämnas åt husbondens goda vilja att i detta fall göra som honom lyster. Och hur långt tiden ridit förbi denna bestämmelse, visar en jämförelse med motsvarande i ovan omtalade kollektivavtal. I detta heter det beträffande manliga arbetare över 18 år: »Åt såväl arbetaren själv som hans hustru och hemmavarande minderåriga barn fri läkarevård av gårdens läkare och fria läkemedel enligt dennes ordination, samt om läkaren föreskriver sjukhusvård, kostnadsfri sådan under en tid av intill tre månader.»

I stället för att vara en skyddslag är legostadgan motsatsen, den är en undantagslag för de människor, som falla under den, en undantagslag, som sätter vissa kategorier arbetare på ett lägre plan än andra människor. Och det verkar enbart löjligt, då man kommer och försvarar legostadgan med att man måste invänta en utredning, som bjuder en annan skyddslagstiftning för jordbruksarbetaren.

Legostadgan fyller inte någon uppgift, som kan försvara dess plats i svensk lagstiftning. Den gör ingen nytta, den är onödigt och vanhedrande. Den är så otidsenlig, så främmande för moderna rättsåskådningar, att den i allmänhet inte tillämpas. Men i enstaka fall — och att det är enstaka

fall, är enbart hedrande för det svenska folket — i enstaka fall blir den tillämpad. Den tillgripes understundom av brutala och primitiva människor, och då sättas domare och ämbetsmän i den förödmjukande ställningen, att de tvingas att döma och handla efter bestämmelser, som enligt deras mening kanske rent av äro motsatta, vad de anse vara rätt. Varför skall detta få fortgå? Vad är det för mening med att tillstädja sådant? I all synnerhet som det inte är nödvändigt, och då inga värden sättas på spel. Legostadgan *kan* och *bör* avskaffas nu genast. Det kan inte vara något fel att taga lärdom — och i detta avseende ha vi ett lärorikt ex. i

Tyendelovens behandling i Danmark.

Danmark har sin legostadga i »Tyendeloven» av den 10 maj 1854. Och den är i allt ett värdigt motstykke till vår legostadga. 1903 framfördes från socialdemokratiskt håll motion i folketinget om revision av denna lag. Tanken mötte förstäelse från alla partier, och resultatet blev, att en kommission tillsattes 1905 för att verkställa revisionen. Det bör kanske redan här påpekas, att Danmark sålunda redan 1903 hade hunnit lika långt beträffande sin tyendelov som vi 1918 med vår legostadga. I kommissionen kom man emellertid snart underfund med — och detta enigt — att det enda rätta vore att helt enkelt upphäva tyendeloven. Men kommissionens uppgift var ju revision, och därför ansåg den sig nödsakad att avgiva ett förslag i den riktningen. Detta förslag kom aldrig under riksdagens behandling. 1911 framlade dåvarande justitieministern ett förslag till tyendelov, som behandlades 1911—12 och 1912—13 men det ledde inte till något resultat. Därefter vilade frågan till riksdagen 1917—18. Då väckte det socialdemokratiska partiet motion om tyendelovens upphävande och föreslog därjämte en skyddslag för tjänare under 18 år. Man hade så gott som uppnått enighet i vederbörade utskott om dessa förslag, då emellertid justitieministern förklarade, att han inte kunde gå med på en lösning, som inte alls berörde myndiga tjänare. På hans löfte att till nästföljande riksdag inkomma med ett nytt förslag lät utskottet frågan falla för det året. Vid 1918—19 års riksdag uppfyllde ministern detta löfte och framlade ett lagförslag. Dess första kapitel avhandlade rättsförhållandet mellan husbonde och tjänare under 18 år och dess andra mellan husbonde och tjänare över 18 år. Det är givetvis detta senare, som väcker största intresse. Enligt detta voro vissa bestämmelser i första kapitlet såsom beträffande bostadens beskaffenhet och förhållandet vid sjukdomsfall av den karaktären, att de även skulle gälla ovillkorligt beträffande tjänare över 18 år. Och om intet särskilt avtal träf-

fades, skulle de flesta andra bestämmelser även gälla för äldre tjänare — dessa bestämmelser äro sålunda villkorliga för tjänare över 18 år. Lagförslagets tredje kapitel avhandlade tvisters avgörande. Vid förslagets behandling i folketinget vidtogs emellertid en betydelsefull förändring i andra kapitlet. I stället för att enligt ministerus förslag även äldre tjänare skulle falla under första kapitlets bestämmelser, om intet annat avtal träffades, så beslöt folketinget, att en äldre tjänare skulle falla under första kapitlet, endast om han själv vid avtalets ingående så fordrar. I denna sista avfattning ger sålunda lagen fullkomligt rum åt det fria avtalet för jordbruksarbetare över 18 år. Även i det tredje kapitlet skedde en stor förändring, i det att en ny paragraf tillfogades, som skapar ett kommunalt förlikningsinstitut. I detta skick har lagförslaget vid 1919—20 års riksdag överskickats till landstinget.

I vilket hänseende skulle vi här i Sverige kunna ta lärdom av nu relaterade danska lagstiftningshistoria? Jo, det gäller här en lagstiftning, som har varit i hög grad likartad i de bägge landen, och man kan ha all anledning till det antagandet på grund av stora överensstämmelser i utvecklingen av de båda ländernas arbetarrörelse och på grund av i vissa avseenden likhet i kulturframsteg hos folken och beträffande stora delar av de sydsvenska jordbruksområdena även i fråga om förhållandena vid jordbruket, att den blivande lagstiftningen även måste bliva i hög grad ensartad. Det är väl därför inte förmätet att draga den slutsatsen, att den blivande lagstiftningen i Sverige kommer att få ett förlopp, som i mycket kommer att erinra om den danska. Detta så mycket mera, som anslaget här i Sverige i mycket påminner om det danska. Visserligen skall man kunna göra gällande, att den utredning, som beslöts av danska riksdagen 1903, endast gällde en revision av tyendeloven, under det att den svenska av 1918 skall omfatta dels legostadgans avskaffande och dels en ny, tidsenlig avtalsform för det svenska jordbruket. Det är sant, att här föreligger en skillnad, men den består mera i form än i sak. Ty såsom vederbörande svenska riksdagsskrivelse är avfattad, måste utredningen taga sikte på en verklig avtalslag och inte bara på en skyddslagstiftning för ungdomen, och gäller utredningen en avtalslag, då måste den, hur tidsenlig den än må vara, ändock kunna kallas en reviderad legostadga. Det vill med andra ord säga, att denna utredning kommer att syssla med ett spörsmål, där såsom redan nämnts landets invånare ha mera olikartade uppfattningar än i något annat.

Det är den lärdomen vi böra taga, att vi inte koppla samman dessa

båda frågor: legostadgans avskaffande och en ny avtalslagstiftning, ja, inte ens legostadgans avskaffande och frågan om en skyddslagstiftning för ungdomen. Ty då kan legostadgan komma att gälla i årtal. Då måste den svenska lagstiftningen ännu länge bära på denna skamfläck, att ännu för långa tider innesluta en stadga, som för länge sedan upphört att vara till någon nytta och som nu endast är till förgärlse och skada.

Det är därför den svenska riksdagen bör göra ett resolut grepp och avskaffa legostadgan.

* *

En av de principer, som så att säga skilde 1800-talet från de föregående århundradena och som sålunda visade, att en ny tid brutit in över Europa, var den om allas likhet inför lagen. Det var den franska revolutionen, som öppnade möjlighet för dess förverkligande, och det var Napoleon, som först fäste den i lag åtminstone här i Europa. Den bröt igenom i de flesta europeiska länders lagstiftning och har under många år varit erkänd av alla människor i Sverige. Men den gången den genomfördes här i landet, då glömde man bort så gott som hela arbetsklassen — den låg fortfarande under lösdrivarlagen och legostadgan. Den väldiga ekonomiska omvälvning, som landet genomlevat under de senaste 50 åren, har befriat större delen av arbetarna från dessa särdrag. Men ännu falla många tusental under legostadgan och äro därmed uteslutna från t. o. m. det formella erkännandet av sitt människovärde.

De sista åren här i Sverige ha dessutom fått bevitna, hurasom den politiska friheten, den politiska jämlikheten erkänts av statsmakterna. Varje man och kvinna får möjlighet att öva inflytande på landets styrelse. Var och en får åtminstone formellt samma möjlighet att tävla med alla andra om politiskt inflytande.

Mitt i denna tid, då erkännandet av varje människas eget inneboende värde vunnit en ny seger, då demokratien är på allas läppar, fortlever ännu en rest av feodalismens tänkesätt i det svenska rättssamhället. Mitt i denna tid står en svensk lag, som ger möjlighet åt ekonomiskt svaga människors förtryckande och pinande, kvar med fullt gällande kraft. Ännu alltjämt lever legostadgan, denna kvarleva av en förgången tids brutala anda, i vårt lands lagstiftning.

Dess avskaffande borde inte vara någon partisak. Det borde vara en hederssak för var och en som vill rättvisa. Det är en kulturuppgift.

Med stöd av vad jag sålunda anfört, får jag hemställa,

att riksdagen för sin del ville besluta, att lego-
stadgan av den 23 nov. 1833 måtte upphävas.

Stockholm den 14 januari 1920.

Per Edwin Sköld.

Bilaga.

Riksavtal,

innehållande allmänna bestämmelser för kollektivavtal, som ingås mellan organisationer tillhörande Svenska lantarbetsgivareföreningarna, å ena sidan, samt Uppländska lantarbetareförbundet och distriktsorganisationer tillhörande Svenska lantarbetareförbundet, å andra sidan, angående arbets- och löneförhållanden m. m.

§ 1. *Avtalsform.*

Arbetare antages antingen på viss tid eller tills vidare genom personligt avtal och mot avlöningsvillkor, som i de lokala avtalen bestämmes.

Personligt avtal skall ske skriftligen, om endera parten det önskar.

§ 2. *Arbetets ledning. Arbetares antagande m. m.*

Arbetsgivaren äger att själv eller genom ombud ensam leda och fördela arbetet ävensom att fritt antaga och uppsäga eller avskeda arbetare, oavsett om de äro organiserade eller icke.

Arbetare, som endera gjort sig skyldig till svårare förseelse eller ock begått upprepade mindre förseelser utan att av erhållen varning låta sig rättas, kan avskedas utan iakttagande av uppsägning.

§ 3. *Föreningsrätt.*

Föreningsrätten skall å ömse sidor lämnas okränkt. Anser arbetare, som blivit avskedad eller uppsagd, att sådan åtgärd ägt rum under omständigheter, som kunna tolkas såsom angrepp på föreningsrätten, äger han att genom sin organisation påkalla undersökning för vinnande av rättelse.

Såsom kränkning av föreningsrätten må icke anses arbetsgivarens fordran att förman, ävensom tjänare, vilken är anställd uteslutande för arbetsgivarens personliga räkning, icke får tillhöra jordbruksarbetarnas organisation.

Med förman avses här den, vilken är anställd som arbetsgivarens särskilde representant i förhållande till arbetarna, åtnjuter avlöning som sådan samt utövar befäl med uppdrag att leda, fördela eller kontrollera andras arbete och i regel icke har att själv utföra jordbruksarbete.

Arbetsgivaren äger dock rätt att på varje under huvudgård lydande utgård, varest annat befäl icke finnes, hava såsom förman anställt en person, som — oavsett i vilken utsträckning han själv utför eller har att utföra jordbruksarbete — skall, om arbetsgivaren det påfordrar, stå utanför lantarbetarnas organisation.

§ 4. *Arbetares allmänna åligganden.*

Arbetare åligger att förhålla sig nykter och ordentlig samt med flit, villighet och omsorg efter bästa förmåga utföra honom ålagt arbete, varjämte han är skyldig att åtlyda alla av arbetsbefälet i och för tjänsten givna befallningar. Arbetare må icke inskränka arbetstiden genom dess användning till annat än förelagt arbete.

Arbetare är skyldig ställa sig till efterrättelse av arbetsgivaren utfärdade ordningsföreskrifter som icke stå i strid med dessa bestämmelser.

§ 5. *Arbetstid.*

Den ordinarie arbetstiden är i enlighet med bestämmelserna i vederbörande lokalavtal.

§ 6. *Övertidsarbete.*

Arbetsgivaren eller hans ställföreträdare äger rätt att av arbetare påfordra arbete å annan tid än den ordinarie arbetstiden. Sådant arbete betraktas som övertidsarbete och skall med undantag, som här nedan i denna paragraf sägs, betalas med visst belopp för varje påbörjad halvtimme. Denna ersättning bestämmes i de lokala avtalen.

Nattarbete, vartill hänföres arbete under tiden mellan kl. 9 e. m. och 5 f. m., ersättes med 50 procent utöver den fastställda övertidsbetalningen.

Kreatursskötare äro icke berättigade till särskild ersättning för det arbete, som under annan än den ordinarie arbetstiden ägnas djurens skötsel eller tillsyn.

Likaledes äro statkarlar och daglönare, som köra hästar, samt tjänare i husbondens kost, skyldiga att, utan särskild ersättning, före arbetstidens början på morgnarna, även sön- och helgdagsmorgnar, verkställa rengöring av spiltorna för samt rykt av högst tre hästar.

Särskild ersättning utgår ej för arbete, som påfordras, till följd av inträffad olyckshändelse, såsom eldsvåda, översvämning eller dylikt. Likaledes må i tränande fall såsom vid sjukdom m. m. dylikt, eller där omständigheterna eljest sådant påkalla, på arbetsgivarens begäran och under förutsättning att den ordinarie arbetstidens längd icke överskrides utbyte av arbetstid för en eller annan arbetare tillfälligt äga rum, utan att sådant utbyte berättigar till ersättning för övertidsarbete.

§ 7. *Ledighet under helgdagsaftnar, första lördagen i juni samt vid val.*

Arbetare äger rätt att erhålla ledighet efter kl. 12 middagen jul-, nyårs-, påsk-, pingst- och midsommaraftnar.

Arbetare ägare vidare rätt att erhålla ledighet första lördagen i juni månad. För deltagande i allmänna politiska och kommunala val erhåller arbetare,

som senast dagen förut därom gjort framställning till arbetsgivaren eller dennes ställföreträdare, erforderlig ledighet.

§ 8. *Fridagar.*

Varje arbetare med årsanställning mot årslön äger rätt att utan avdrag på lönen erhålla ledighet från arbetet under sammanlagt sju helgfria dagar om året. Dessa fridagar skola efter överenskommelse mellan arbetsgivare och arbetare fördelas på minst två perioder och få icke uttagas under pågående sådd eller skörd.

Kreatursskötare erhålla dessutom var 3:dje söndag fri.

Såsom fridagar räknas icke sjukdagar.

§ 9. *Avlöning.*

I de lokala avtalen skola fastställas vissa minimilöner för fullt arbetsför, duglig och yrkesvan manlig arbetare, som fyllt 18 år, nämligen:

för vanlig kördräng;

för rättare och kreatursskötare, kuskar, fodermarskar med flera;

för tjänare i arbetsgivarens kost;

för dagsverkare, som icke hava andra naturaförmåner än fri bostad och vedbrand jämte potatisland;

för dagsverkare, som icke åtnjuta några naturaförmåner;

samt för mjölkerskor.

§ 10. *Lön för arbetare under 18 års ålder.*

Arbetare, som icke uppnått 18 års ålder, betalas efter överenskommelse med arbetsgivaren.

§ 11. *Ackordsarbete.*

Ackordsarbete kan förekomma efter särskild överenskommelse mellan arbetsgivaren och arbetaren.

§ 12. *Avlönings utbetalande.*

Av den kontanta årslönen äger arbetare att utfå under sommarmånaderna ($\frac{1}{4}$ — $\frac{30}{9}$) 55 procent, lika fördelade på var och en av dessa sex månader, samt under vintermånaderna ($\frac{1}{10}$ — $\frac{31}{3}$) 45 procent, på enahanda sätt fördelade på var och en av dessa sex månader.

Med tillämpning av denna bestämmelse sker utbetalning av kontant årslön två gånger varje månad.

I avlöningsförmånerna ingående spannmål utlämnas månadsvis i förskott senast första dagen i månaden.

§ 13. *Olycksfallsförsäkring.*

Arbetsgivaren olycksfallsförsäkrar varje hos honom anställd arbetare enligt lag. Arbetare, som drabbas av olycksfall, erhåller under de 35 första dagarna därefter, så länge sjukdomen varar, av arbetsgivaren erforderlig läkarvård och medicin m. m. samt sjukpenning för varje dag.

Till arbetare, som efter olycksfall åtnjuter sjukhjälp eller invaliditetsränta,

utbetalas icke större del av tidavlöningen än att summan av denna samt sjukpénningen, resp. invaliditetsröntan icke överstiger den för arbetaren utgående tidavlöningen före olycksfallet.

Arbetsgivaren skall, där så påfordras, förete bevis eller på annat sätt styrka, att honom åliggande försäkring är i gällande kraft.

Vid arbetsplats, där maskiner användas för tröskning eller annat arbete, skall genom arbetsgivarens försorg förbandslåda finnas tillgänglig.

§ 14. *Twisters behandling.*

Meningsskiljaktigheter mellan arbetsgivare och arbetare eller deras organisationer rörande tolkning eller tillämpning av gällande avtal få icke föranleda till något som helst störande ingrepp i arbetets gång vare sig genom strejk, lockout, blockad, bojkott eller dylikt utan skall därom förhandlas först mellan parterna själva och därefter, så vida ej enighet uppnås, mellan parternas organisationer, nämligen först vederbörande distriktsorganisation och därefter mellan huvudorganisationerna.

Uppnås ej heller enighet vid förhandlingarna mellan parternas huvudorganisationer, skall, därest endera huvudorganisationen så påfordrar, tvistefrågan hänskjutas till avgörande av en skiljenämnd, bestående av fem personer, av vilka vardera huvudorganisationen utser två, och den femte, som skall vara nämndens ordförande, väljes av de sålunda utsedda fyra ledamöterna gemensamt. Enas icke de fyra skiljemännen i valet av ordförande, utses denna enligt lagen om skiljemän.

Parterna äro skyldiga att ställa sig avkunnad skiljedom till ovillkorlig efterrättelse.

Kostnader för skiljenämnd skola gäldas med hälften av vardera parten.

§ 15. *Avtalets giltighetstid.*

Detta avtal äger giltighet och tillämpning från och med den 24 oktober 1919 till den 24 oktober 1922. Uppsägning av detsamma skall vara verkställd senast tre månader före avtalstidens utgång, varförutan avtalet är förlängt med ett år i sänder.

Uppsägning av avtalet skall ske skriftligen hos vederbörande organisation och i rekommenderad försändelse, som skall avgå senast å den sista dagen för uppsägning. I samband med uppsägningen skall avlämnas förslag till avtal vid äventyr att uppsägningen är ogiltig. Eventuellt motförslag skall vara framlagt sist inom ytterligare 20 dagar, och skola förhandlingar om nytt avtal taga sin början senast 8 dagar därefter.

Stockholm den 20 augusti 1919.

För Svenska lantarbetsgivareföreningarnes fullmäktige
J. Bennet. *W. Dyrssen.*

För Uppländska lantarbetareförbundet
Oscar E. Sjölander.

För Svenska lantarbetareförbundet
Albin Hansson.

Lokalavtal.

mellan Stockholms läns lantarbetsgivareförening, Uppsala läns lantmäns arbetsgivareförening och Sörmländska lantmännens arbetsgivareförening, å ena sidan, samt

Uppländska lantarbetareförbundet och Södermanlands distrikt av Svenska lantarbetareförbundet, å andra sidan.

§ 1. Riksavtalet.

Parterna hava att ömsesidigt ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som äro givna i det av Svenska lantarbetsgivareföreningarna genom deras fullmäktige samt Svenska lantarbetareförbundet och Uppländska lantarbetareförbundet upprättade avtal, benämnt Allmänna bestämmelser för kollektivavtal, som ingås mellan organisationer tillhörande Svenska lantarbetsgivareföreningarna, å ena sidan, samt Uppländska lantarbetareförbundet och distriktsorganisationer tillhörande Svenska lantarbetareförbundet, å andra sidan.

§ 2. Avlöning.

Minimilön för fullt arbetsför, duglig och yrkesvan manlig arbetare, som fyllt 18 år, utgör:

Mom. 1. För vanlig kördräng.

a) Kontant årslön 900 kronor.

b) Naturaförmåner m. m.

600 kg. råg,

250 » vete,

400 » korn eller blandsäd,

50 » ärter,

allt årligen och av gårdens bästa kvalité;

4 liter oskummad mjölk, eller 3 liter oskummad och 2 liter skummad mjölk, dagligen;

Spannmålen erhåller arbetaren fritt forslad till och från kvarnen;

Dessa naturaförmåner kunna, om arbetaren så påfordrar, utbytas efter gällande markegångspris.

Potatisland: 15 ar väl gödslad och brukad, för ändamålet tjänlig jord;

Bostad: sund och av beskaffenhet att kunna hållas väl uppvärmd samt i gott skick och bestående av minst 1 rum och kök; dessutom nödiga uthus, däribland svinhus, i gott skick, jämte kryddland;

Vedbrand: vinterhugget bränsle till husbehov, fritt hugget och hemforslat till bostaden;

Halm eller torvströ till lega fritt;

Åt såväl arbetaren själv som hans hustru och hemmavarande minderåriga barn fri läkarvård av gårdens läkare och fria läkemedel enligt dennes ordination samt, om läkaren föreskriver sjukhusvård, kostnadsfri sådan under en tid av intill 3 månader;

Fria skjutsar för hämtande av läkare och barnmorska samt fria resor vid inflyttningar.

Mom. 2. För rättare och kreatursskötare i förmansställning, kuskar, fodermarskar med flere:

a) Kontant årslön 1,150 kronor.

b) Naturaförmåner m. m., som här ovan under mom. 1 b.

Mom. 3. För tjänare i husbondens kost:

Kontant årslön — förutom bostad och kost — 950 kronor;

Fri läkarevård av gårdens läkare och fria läkemedel enligt dennes ordination, samt om läkaren föreskriver sjukhusvård, kostnadsfri sådan under en tid av intill 3 månader;

Fria resor vid inflyttningar.

Till denna grupp räknas även fullgoda trädgårdsdrängar.

Mom. 4. För dagsverkare, som icke hava andra naturaförmåner än fri bostad och vedbrand jämte potatisland:

Dagspenning kronor 7:50 under tiden från och med den 1 april till och med den 30 september, under årets övriga månader kronor 5:50.

Mom. 5. För dagsverkare, som icke åtnjuta några naturaförmåner:

Dagspenning kronor 8:50 från och med den 1 april till och med den 30 september, under årets övriga månader kronor 6:50.

Mom. 6. För arbetare, som icke kan hänföras till någon av de under mom. 1—4 här ovan upptagna grupper, men som av arbetsgivaren åtnjuter naturaförmåner av ett eller annat slag, fastställes, där ej särskild överenskommelse träffats, minimidagspenning sålunda, att dylik arbetare erhåller dagspenning enligt mom. 5 med avdrag för det värde, vartill naturaförmånerna uppskattas enligt i orten gällande pris.

Mom. 7. För mjölkerska, som icke är fast anställd som sådan, utgår mjölkningens arvode med minst 1 1/2 öre per liter.

Fast anställd mjölkerska erhåller för mjölkningen minst 1 1/2 öre per liter jämte fri bostad, vedbrand och 6 ar potatisland samt 1 1/2 liter oskummad mjölk dagligen.

För annat arbete än mjölkning utgår ersättning efter i orten gällande pris.

§ 3. *Avlönings utbetalande.*

Avlöning till dagsverkare utbetalas två gånger i månaden, och skall avlöningen taga sin början omedelbart efter ordinarie arbetstidens slut.

§ 4. *Arbetstid.*

Arbetet begynner året om kl. 7 f. m.

På lördagar upphör arbetet, under sommarhalvåret (1 april—30 sept.) kl. 6 e. m.

I övrigt gälla de arbetstider, som för närvarande tillämpas på de olika arbetsplatserna.

§ 5. *Övertidsarbete.*

För övertidsarbete, vartill även räknas arbete å sön- och helgdagar, betalas 50 öre för varje påbörjad halvtimme övertid.

§ 6. *Stalltjänst och ladugårdsturer.*

Statkarlar och daglönare äro skyldiga att vid behov och, där arbetsgivaren så påfordrar, i tur och ordning utföra stalltjänst och ladugårdsturer. För sådant arbete under sön- och helgdagar utgår en ersättning av 85 öre per timme.

§ 7. *Handredskap.*

Varje arbetare erhåller till begagnande full uppsättning av erforderliga handredskap, för vilka han ansvarar; det åligger honom att ersätta den skada och förlust, som genom uppenbar vårdslöshet å hans sida uppstår å sådana redskap.

§ 8. *Personliga avtal.*

Arbetsgivare och arbetare äga rätt att träffa personliga avtal för längre eller kortare tid. Sådant avtal får dock icke äga giltighet för tid utöver det kollektiva avtalets giltighetstid och får till sitt innehåll icke stå i strid mot bestämmelserna i detta avtal.

§ 9. *Twisters behandling.*

Meningsskiljaktigheter mellan arbetsgivare och arbetare eller deras organisationer rörande tolkning eller tillämpning av gällande avtal få icke föranleda till något som helst störande ingrepp i arbetets gång vare sig genom strejk, lockout, blockad, bojkott eller dylikt, utan skall därom förhandlas först mellan parterna själva och därefter, såvida ej enighet uppnås, mellan parternas organisationer, nämligen först vederbörande distriktsorganisation och därefter mellan huvudorganisationerna.

Uppnås ej heller enighet vid förhandling mellan parternas huvudorganisationer, skall, därest endera huvudorganisationen så påfordrar, tvistefrågan hänskjutas till avgörande av en skiljenämnd, bestående av fem personer, av vilka vardera huvudorganisationen utser två, och den femte, som skall vara nämndens ordförande, väljes av de sålunda utsedda fyra ledamöterna gemensamt. Enas icke de fyra skiljemännen i valet av ordförande, utses denne enligt lagen om skiljemän.

Parterna äro skyldiga att ställa sig avkunnad skiljedom till ovillkorlig efterrättelse.

Kostnader för skiljenämnd skola gäldas med hälften av vardera parten.

§ 10. *Avtalets giltighetstid.*

Detta avtal äger giltighet och tillämpning från den 24 oktober 1919 till den 24 oktober 1920, och skall uppsägning av detsamma vara verkställd senast tre månader före avtalstidens utgång, varförutan avtalet är förlängt med ett år i sänder.

Uppsägningen av avtalet skall ske skriftligen hos vederbörande organisation och i rekommenderad försändelse, som skall avgå senast å den sista dagen för uppsägning.

I samband med uppsägningen skall avlämnas förslag till avtal vid äventyr att uppsägningen är ogiltig. Eventuellt motförslag skall vara framlagt sist inom

ytterligare 20 dagar, och skola förhandlingar om nytt avtal taga sin början senast 8 dagar därefter.

Övergångsbestämmelse.

Arbetare, som vid detta avtals ingående åtnjuter eller för nästa tjänsteår betingat sig bättre avlöningsförmåner än som tillkommer honom enligt detta avtal, skall bibehållas vid dessa förmåner.

Stockholm den 20 augusti 1919.

För Uppsala läns lantmäns arbetsgivareförening
W. Dyrssen.

För Sörmländska lantmännens arbetsgivareförening
Hj. Lindhé.

För Stockholms läns lantarbetsgivareförening
Hjalmar Nettelbladt.

För Uppländska lantarbetareförbundet
Oscar E. Sjölander.

Carl A. Uppling. *C. O. Hagström.*

För Södermanlands distrikt av svenska lantarbetareförbundet
Albin Hansson. *Nils Nilsson.* *C. H. Hjelm.*